

назоўнікаў, аб'ектныя адносіны — пры дапамозе 96 прыназоўнікаў, часавыя — 81, мэставыя — 34, прычынныя — 29, колькасныя — 17 прыназоўнікаў і г. д.).

Разам з тым, як і ў кожнай арыгінальнай, па-сапраўднаму наватарскай працы, у слоўніку маюцца асобныя выпадковыя прадлікі і недаглады. Напрыклад, для прыназоўніка *паузбок* (с. 111) не ўказаны тып семантыка-сінтаксічных адносін, якія ён выражае. Пры перавыданні разглядаемую працу варта дапоўніць, апрача існуючага рээстра прыназоўнікаў, яшчэ і рээстрам усіх семантыка-сінтаксічных адносін, што выражаюцца беларускімі прыназоўнікамі. Падобны дадатковы ўваход у слоўнік дапаможа пазбегнуць залішняй сінаміміі вылучасмых тыпаў такіх адносін і выкарыстання малапрадуктыўных тыпаў адносін, якія выражаюцца адзінкавымі прыназоўнікамі.

У цэлым жа, нягледзячы на выказаныя заўвагі, можна толькі парадавацца разам з аўтарам паспяховаму завяршэнню складанай і карпатлівай працы над слоўнікам і пажадаць яму шчаслівага плавання па хвалях чытацкага інтарэсу. Спектр магчымых выкарыстанняў гэтага слоўніка незвычайна шырокі: ён будзе карысным і для даследчыкаў пры ажыццяўленні імі лексікалагічных і граматычных даследаванняў, і для пісьменнікаў, журналістаў і перакладчыкаў падчас пошуку імі свежага, незацяганага прыназоўніка, і для ўсіх, хто вывучае слоўныя і граматычныя багацці роднай мовы.

В. К. Шчэрбін

І. Р. Ш к р а б а. Самабытнае слова: Слоўнік беларускай безэквівалентнай лексікі (у рускамоўным дачыненні). Мн.: «Беларуская Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі, 1994. 223 с.

За апошнія гады, нягледзячы на глыбокі фінансава-эканамічны крызіс, у якім апынулася Рэспубліка Беларусь, беларуская лексікаграфія папоўнілася вялікай колькасцю цікавых і патрэбных лексікаграфічных даследаванняў, многія з якіх пакінуць прыкметны след у гісторыі беларускага мовазнаўства. Да ліку такіх прац адносяцца найперш «Фразеалагічны слоўнік мовы твораў Якуба Коласа» пад рэд. А. С. Аксамітава (1993), «Тлумачальны слоўнік беларускіх прыназоўнікаў» П. П. Шубы (1993), «Слоўнік паранімаў беларускай мовы» С. М. Грабчыкава (1994), «Слоўнік антонімаў беларускай мовы» У. М. Лазоўскага (1994), «Адваротны слоўнік беларускай мовы» Л. М. Вардамацкага і В. І. Несцяровіча і многія іншыя зборы беларускай лексікі і фразасалогіі.

Нядаўна на паліцах кнігарняў з'явілася цікавая праца дацэнта кафедры сучаснай беларускай мовы нашага ўніверсітэта І. Р. Шкрабы «Самабытнае слова» (у рускамоўным дачыненні) — слоўнік беларускай безэквівалентнай лексікі, выдадзены ў выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі (1994). У гэтым слоўніку змешчана каля 900 так званых безэквівалентных лексічных адзінак — слоў, якія ў рускай мове не маюць аднаслоўнага адпаведніка і перадаюцца апісальным спосабам, словазлучэннямі, напрыклад: *агораць* — прыобрести или купить с большим трудом, *баравіна* — возвышенный участок леса в бору, *дзічка* — плод дикого дерева (яблони, груши и т. д.), *засварыць* — заправить жареным салом і г. д. Такія

словы ў навукавай літаратуры акрэсліваюцца паняццем «безэквівалентныя», гэта значыць такія, якія не маюць аднаслоўнага рускамоўнага эквівалента. Іменна такія словы выклікаюць найбольшыя цяжкасці ў перакладчыцкай справе і пры засваенні самабытнага беларускага лексічнага матэрыялу. Такім чынам, безэквівалентная лексіка — гэта арыгінальнае, самабытнае духоўнае багацце беларускага народа, нацыянальная спецыфіка беларускай мовы. Так, адзінка нацыянальнага, мясцовага, гістарычнага ці міфалагічнага каларыту нясуць на сабе такія спрадвечна беларускія словы, як *вершачка*, *заворыны*, *дакоскі*, *рэзны*, *дзядзькаванне*, *адлеціць*, *акалечыць*, *абязвечыць*, *аплік*, *асушак*, *палойка*, *паўмісак*, *не руш*, *цагелля*, *шаткаванка*. У мове выдатных майстроў беларускага мастацкага слова такая лексіка вызначае індывідуальна-аўтарскае аблічча, яго пісьменніцкую манеру пісьма.

Безэквівалентная лексіка, што змяшчаецца ў рэцэнзуемым слоўніку, — гэта шырокаўжывальны ў сучаснай вуснай і пісьмовай практыцы словы, вузкамясцовыя і ўстаралыя лексічныя адзінкі. Выкарыстаныя аўтарам беларуска-рускія, руска-беларускія перакладныя і тлумачальныя слоўнікі, тэорыя і практыка іх укладання, лексічны матэрыял «Этнаграфіі Беларусі», шматлікія іншыя лексікаграфічныя зборнікі далі магчымасць укладальніку забяспечыць Слоўнік неабходнай лексіка-семантычнай, граматычнай і стылістычнай кваліфікацыяй і каментарыямі. Крыніцай ілюстрацыйнага матэрыялу служылі творы беларускай мастацкай літаратуры і публіцыстыкі XIX — XX стст., слоўнікі.

У прадмове да Слоўніка аўтар справядліва падкрэслівае, што Слоўнік беларускай безэквівалентнай лексікі, з'яўляючыся першым такога тыпу слоўнікам, не прэтэндуе на паўнату і вычарпальнасць гэтай лексікі ў лексічным корпусе нацыянальнай беларускай мовы. Сапраўды, за межамі яго застаўся пэўная частка арыгінальнай, самабытнай беларускай лексікі, якая складае яе аснову і адметнасць. Аднак праца, выкананая І. Р. Шкрабай, без усялякага сумнення, прынясе свой багаты плён, бо гэты Слоўнік адрасуецца перш за ўсё выкладчыкам роднай мовы, студэнтам-філолагам, перакладчыкам, журналістам, рэдактарам, усім тым, каму не абыйкаваў лёс роднага слова. У заключэнне — шчырая падзяка аўтару Слоўніка І. Р. Шкрабе і калектыву выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя» за выкананую скрупулёзную працу.

Я. М. Камароўскі

Светомирен дух / Книга за проф. Иванчев. Составители Я. Бъчваров, В. Тодоров. Университетско издателство «Св. Климент Охридски», издателство «Хемус». София, 1993. 191 с.

З вокладкі глядзіць на нас знаёмы твар: наш сябра прафесар Светамір Іванчэў, ініцыятар супрацоўніцтва моваведцаў Балгарыі і Беларусі, арганізатар першых балгарска-беларускіх лінгвістычных сімпозіумаў, што адбываліся па чарзе ў Мінску і Сафіі ў 1976, 1979, 1982, 1985, 1987 і 1990 гг., плёнам якіх сталі спецыяльныя нумары заснаванага Іванчэвым часопіса «Сьпаставітэлно езикознание» і штогодніка Сафій-

скага ўніверсітэта, зборнік, надрукаваны ў нашым выдавецтве, шмат артыкулаў, дапаможнікі па балгарскай мовы, выдадзеныя ў нас, зборнік метадычных матэрыялаў, а галоўнае, відаць, развіццё балгарыстыкі ў Беларусі, якое цяпер прывяло да адкрыцця першага набору студэнтаў-балгарыстаў на філфак БДУ. Памятаю добра, як гаварылі мы з Іванчавым пра такую перспектыву на шпальце падчас адпачынку ў Варне летам 1981 г. Вось быў бы цяпер прафесар Іванчаў рады, даведаўшыся пра такое наша аддзяленне. Быў бы. Бо не стала яго: 5 лютага 1991 г. прафесар Светамір Іванчаў памёр на бурным і тыпова для нашага часу спрачлівым паслядзэнні вучонага савета філалагічнага факультэта Сафійскага ўніверсітэта, адзначыўшы за некалькі месяцаў да гэтага свой 70-гадовы юбілей. Вучні і супрацоўнікі выдалі ў памяць пра Прафесара зборнік успамінаў.

Моваведы не распешчаны біяграфіямі і тым больш кнігамі ўспамінаў, у лепшым выпадку да круглага юбілею выходзіць зборнік, біяграфія ў якім будзе не надта казённая, ды хто-небудзь з вучняў напіша нестандартны некролаг, што ліберальны рэдактар прапусціць у друк. А вось гэтая кніга якраз паказвае шматгранную асобу Прафесара. Справа не толькі ў шырокім дыяпазоне даследванняў Іванчова, у навуковым даробку якога і цікавая тэорыя славянскага трывання, і арыгінальныя меркаванні пра некаторыя славянскія займеннікі, і слоўнік балгарскіх рыфмаў, і артыкул пра адну групу беларускіх дзеясловаў, і работы па тэорыі перакладу. І не толькі ў тым, што кар'ера Іванчова зусім не выключна ўніверсітэцкая, бо ён працаваў і балгарскім культурным аташэ у Празе, няпоўны год быў дырэктарам акадэмічнага Інстытута мовазнаўства (якраз падчас першага беларуска-балгарскага сімпозіума) і зняты з гэтага паста быццам бы за недастатковы патрыятызм, а найбольшую папулярнасць на радзіме прынёс яму выдатны пераклад гашакаўскага Швейка і іншых твораў чэшскай літаратуры. Бацька Іванчова быў балгарын, маці — чэшка, а таму заняткі багемістыкай былі падрыхтаваны сямейным выхаваннем. А вось цікавасць да беларускай мовы (як і да іншых славянскіх моў) нарадзілася з таго спецыфічна балгарскага славянафілства, у атмасферы якога ён выхоўваўся і дома і ва ўніверсітэце, дзе яго папярэднік прафесар Лекаў пісаў пра беларускую мову ў 1942 г., калі гэта было выразам дэмакратычнай устаноўкі і ліберальнага светапогляду. Справа не толькі ў выдатных прафесійных якасцях прафесара Іванчова, яго грамадскай пазіцыі. Справа яшчэ і ў іванчаўскіх рысах характару — сціпласці і сардэчнасці, шчырасці і кплінасці, еамааднанасці справе і самаіраніч-

насці ў адносінах да сябе. Менавіта пра гэту разнастайнасць, часам супярэчлівасць Іванчова як Асобы, як Вучонага, як Прафесара — гэта кніга. Магла б яна быць і большай, а мо і лепшай, але добра, што яна ёсць, добра, што са старонак успамінаў паўстае перад чытачом вобраз добрага чалавека, які прысвяціў сваё жыццё Слову — сродку зносіні і сродку згоды паміж людзьмі.

Кніга складасца з пяці раздзелаў. Вельмі ўмоўна іх можна было б назваць так: Вучоны. Славiст. Перакладчык. Багемiст. Настаўнік. Але такое члянненне выцякае хутчэй з выказванняў прафесара, узятых як эпіграфы, чым са зместу змешчаных у раздзеле матэрыялаў, бо пры ўсёй разнастайнасці Іванчаў — характар надзвычай цэльны. Родавае вызначэнне для ўсіх раздзелаў кнігі — Чалавек. Можна лёгка зразумець, што ў кожным мемуары хацелася адлюстравць гэтую суцэльнасць. Не разумю толькі некаторых аўтараў, якім згадаліся дробязі, не годныя ўвагі. Справа тут не ў тым правіле, што пра мёртвых — толькі добрае, а ў тым, пра што варта ўспамінаць, памятаючы звычайна, што гэта ўспамін і пра сябе. Змешчаныя ў кнізе матэрыялы правакуюць на ўспамін пра знаходжанне Іванчова ў Беларусі. У Мікалаеўшчыне нас павялі ў школу. Шкаляры-пяцікласнікі разгубіліся і не маглі знайсці на карце Балгарыю і назваць яе сталіцу. Настаўніца захвалывалася, хаця, здаецца гэта быў матэрыял яшчэ не вывучаны. Іванчаў хітра ўсміхнуўся і сказаў, што ў такім узросце ён таксама нічога не змог бы сказаць пра Беларусь. Усе засмяяліся і хмары развеяліся. А потым была цудоўная сустрэча з дзядзькам Юзікам, які натхніна чытаў урыўкі з паэм старэйшага брата, быў сырадой і чарка (нягледзячы на перажыты інфаркт) і пачастунак пад дрэвамі ля Коласавай хаты. А на зваротным шляху ва ўніверсітэцкім аўтобусе мы грунтоўна абмеркавалі праект праграмы работы па тэме, якую намаячалася прыняць на заключным пасяджэнні заўтра раніцай. Гэта было ў канцы мая 1976 г.

Завяршае кнігу факсімільна рэпрадукаваны радок, напісаны рукою Іванчова. Па-чэшску: «Чыні добра і не бойся». Прафесар Іванчаў учыніў нямала добрага. На наступным беларуска-балгарскім лінгвістычным сімпозіуме, што, хоцяцца верыць, адбудзецца неўзабаве, іванчаўскія ідэі сумеснай работы над вывучэннем нашых моў атрымаюць новае падмацаванне і пацвярджэнне ў практыцы нашай вучэбнай і навуковай працы. Будзем рабіць добра і не баіцца.

А. Я. Супрун